

PERCEPCIJA PORODIČNIH ODNOSA I AKADEMSKO POSTIGNUĆE ADOLESCENATA

Mersiha JUSIĆ i Anela HASANAGIĆ

UDK 159.922.8
37.015.3

SAŽETAK: Akademsko postignuće je zbog svojih praktičnih implikacija u fokusu velikog broja istraživanja, koja generalno ukazuju na njegovu povezanost s mnogim faktorima i mogućnost analize istog na mnogo nivoa: ličnom, međuljudskom i općem. Glavni cilj ove studije je istražiti odnos između specifičnih aspekata roditeljskog ponašanja (emocionalnosti i kontrole) i akademskog postignuća adolescenata operacionaliziranog kroz njihov prosjek ocjena. Osim toga, istražuje se i odnos sociodemografskih varijabli s percipiranim roditeljskim ponašanjima i akademskim postignućem. Prigodan uzorak istraživanja obuhvatio je 272 srednjoškolca (od čega 166 ženskih), prosječnog uzrasta od 17 godina. Statistički značajna negativna korelacija ustanovljena je između dimenzije kontrole i akademskog uspjeha. Dakle, što je nivo kontrolišućeg ponašanja roditelja viši, slabije je akademsko postignuće. Nije ustanovljena statistički značajna povezanost između dimenzije emocionalnosti oba roditelja i akademskog postignuća kod oba spola adolescenata. Adolescentkinje uključene u vanškolske aktivnosti izvještavale su o većoj emocionalnosti očeva od svojih vršnjakinja koje nisu uključene u takve aktivnosti. Od sociodemografskih varijabli jedino se socioekonomski status pokazao statistički značajno pozitivno povezanom s akademskim postignućem. Učenici su izvještavali o većem vremenu provedenom u razgovoru s majkama nego s očevima. Također, majke su percipirane kao više emocionalne i više kontrolišuće nego očevi, što može ukazivati na tradicionalno intenzivniju uključenost majki u odgoj.

Ključne riječi: adolescenti; akademsko postignuće; roditeljsko ponašanje; emocionalnost; kontrola; socio-demografske varijable

1. Uvod

Akademsko postignuće adolescenata se dosad opširno istraživalo, što ukazuje na njegov praktičan značaj. Društvo je općenito zainteresirano za ovu varijablu zbog toga što očekuje da budući uspjeh i prosperitet, kako individue, tako i društva u cjelini, u velikoj mjeri zavisi od tog uspjeha.

Podaci iz literature pokazuju da je akademski uspjeh adolescenata povezan s mnogim faktorima i na mnogim nivoima promatranja: individualnom, međuljudskom i općem. S obzirom na to da veliku kompleksnost

i međusobnu povezanost mnogih varijabli na svim ovim nivoima, u ovom uvodu osvrnut ćemo se samo na neke od najčešće analiziranih varijabli u ovom kontekstu.

U prvom redu, crte ličnosti i inteligencija pojedinca su povezani s akademskim postignućem (Laidra, Pullman i Allik, 2007). Inteligencija predstavlja najbolji prediktor akademskog postignuća, operacionaliziranog kroz prosjek ocjena. Osobine ličnosti (iz Big Five modela) poput otvorenosti, ugodnosti i savjesnosti su pozitivno povezane s prosjekom ocjena, dok

je neuroticizam s njim negativno povezan (Laidra i sur, 2007). Ipak, uzevši zajedno sve ove prediktore u regresijsku analizu, općenito je inteligencija najsnažniji prediktor akademskog postignuća.

Magnuson i Berger (2009) smatraju da je i porodična struktura povezana s akademskim uspjehom. Tačnije, djeca samohranih majki općenito ispoljavaju više problema u ponašanju i slabiji školski uspjeh nego njihovi vršnjaci iz porodica s oba biološka roditelja. Slični nalazi se odnose i na neke tranzicijske

obrasce porodične strukture, kao što su porodice u kojima se roditelji razvedu. Poznato je da je prisustvo i uključenost oca općenito povezano s pozitivnijim ishodom za djecu, u što spada i akademski uspjeh. Pored mnogih drugih karakteristika porodice, i broj braće i sestara se također spominje kao varijabla u ovakvim istraživanjima. Općenito, veći broj braće i sestara povezan je sa slabijim školskim uspjehom (Eijck i De Graaf, 1995), što se tumači nedostatkom stimulacije, vremena i resursa koji roditeljima ostaju na raspolaganju (tzv. model iscrpljivanja resursa).

Osim porodične strukture, i porodična kohezija igra ulogu. Emocionalna bliskost se često navodi kao faktor akademskog uspjeha adolescenata. Tako se smatra da "roditeljska uključenost ima pozitivan utjecaj na akademski uspjeh kod raznovrsnih populacija djece" (Jeynes, 2007:84). Ova emocionalna bliskost se u literaturi koncipira na različite načine, ali u osnovi se svodi na dvije dimenzije roditeljskog ponašanja: emocionalnost i kontrolu (Darling i Sternberg, 1993; Peterson i Rollings, 1987). Emocionalnost ili emocionalna toplina opisuje roditelje koji prihvataju svoju djecu, daju im podršku, razumijevanje i brinu, dok emocionalno hladni zanemaruju i odbacuju svoju djecu, imaju prema njima neprijateljski stav i kritični su prema njima. Dimenzija kontrole odnosi se na stepen u kojem roditelji nadgledaju ponašanje djeteta i njegovo pridržavanje pravila koja im oni postavljaju, te se često operacionalizira kroz nametanje i zahtjeve.

Socioekonomski status je u istraživanjima najkonzistentnije povezan s akademskim postignućem od rane dobi. Demi i Lewis (2010) navode da djeca iz bolje stojećih porodica postižu bolje rezultate u školi i općenito završe više stepene obrazovanja. Smatra se da socioekonomski status porodice ima i indirektan utjecaj na akademski uspjeh kroz osiguravanje resursa neophodnih za izvršavanje školskih obaveza (hrana, odjeća, školske potrebštine; Sirin, 2005).

Kako bismo dodatno istražili gore navedene faktore, u ovoj studiji ćemo ih pokušati operacionalizirati na najefikasniji način. Iako su brojna istraživanja akademskog postignuća već provedena u Bosni i Hercegovini (npr. pretraživanje COBISS-a kroz ključnu riječ "akademski/školski uspjeh/postignuće" ukazuje na 54 studije), većina njih se fokusira na jedan prediktor ili pak jedan set po prirodi sličnih prediktora (npr. struktura porodice, stres, socioekonomski status, osobine ličnosti, itd). Stoga, ovu korelacijsku studiju, koja kombinira prediktorske varijable s više od jednog nivoa, smatramo doprinosom ovoj oblasti kod nas. U praktičnom smislu, važno je aktuelizirati i skrenuti pažnju profesionalcima koji rade s mladima na mnoge "pozadinske" faktore, koji potencijalno ugrožavaju njihov napredak, a nisu u domenu neposrednog odnosa u odgojno-obrazovnoj ustanovi, nego potiču iz njihove primarne porodične sredine.

2. Ciljevi istraživanja i hipoteze

Ciljevi istraživanja su:

- Ispitati odnos između određenih aspekata roditeljskog ponašanja (percipirana emocionalnost i kontrola) i akademskog postignuća adolescenata;
- Ispitati odnos sociodemografskih i drugih varijabli (spol, urbanost/ruralnost sredine, porodična struktura, socioekonomski status, vrijeme provedeno s roditeljima) i akademskog postignuća adolescenata.

Na osnovu teoretskih koncepata i postojećih rezultata istraživanja, pretpostavljamo da:

H₁. Postoji povezanost između percipiranih porodičnih odnosa i akademskog postignuća adolescenata.

Preciznije:

- Pothipoteza 1: Postoji statistički značajna pozitivna korelacija

između majčine emocionalnosti i akademskog postignuća

- Pothipoteza 2: Postoji statistički značajna pozitivna korelacija između očeve emocionalnosti i akademskog postignuća
- Pothipoteza 3: Postoji statistički značajna negativna korelacija između majčine kontrole i akademskog postignuća
- Pothipoteza 4: Postoji statistički značajna negativna korelacija između očeve kontrole i akademskog postignuća

H₂. Postoji povezanost između sociodemografskih varijabli i akademskog postignuća.

Preciznije:

- Pothipoteza 1: Učenice će pokazati statistički značajno bolji akademski uspjeh od učenika
- Pothipoteza 2: Adolescenti iz kompletnih porodica će pokazati statistički značajno bolji akademski uspjeh od adolescenata iz porodica s jednim roditeljem
- Pothipoteza 3: Učenici iz urbanih i ruralnih područja stanovanja neće se statistički značajno razlikovati u školskom postignuću
- Pothipoteza 4: Socioekonomski status će biti statistički značajno pozitivno povezan s akademskim uspjehom
- Pothipoteza 5: Vrijeme dnevno provedeno u razgovoru s roditeljima bit će statistički značajno pozitivno povezano s akademskim uspjehom

H₃. Roditeljsko ponašanje majki će biti različito percipirano od roditeljskog ponašanja očeva

- Pothipoteza 1: Majke će biti percipirane emocionalnijima od očeva
- Pothipoteza 2: Očevi će biti percipirani više kontrolišućim nego majke
- Pothipoteza 3: Prosječno vrijeme provedeno u razgovoru s majkama bit će statistički značajno duže nego s očevima

3. Metodologija

3.1. Ispitanici

Istraživanje je obuhvatilo prigodan uzorak od 278 adolescenata koji pohađaju javne srednje škole u Bosni i Hercegovini, od čega je

106 muških (39%) i 166 ženskih (61%). 58,8% je učenika gimnazije, a 41,2% pripada srednjem usmjerenom obrazovanju. Većina ispitanika (87,5%) potiče iz kompletnih porodica, tj. živi sa oba roditelja, 11,7% živi sa jednim roditeljem,

dok ih 0,7% živi sa starateljima. 56,3% uzorka ima prebivalište u gradu, a 43,8% na selu. Radni status roditelja i mjesečni prihodi porodice prikazani su u Tabeli 1 i ukazuju na nepovoljne ekonomske okolnosti ispitanika.

Tabela 1. Deskriptivna statistika radnog statusa roditelja ispitanika i porodičnih prihoda

Zaposlenost roditelja	Frekvencija	Procent	Mjesečni prihodi porodice	Frekvencija	Procent
Oba roditelja zaposlena	56	20.6	Ispod 350 KM	50	18.4
Oba roditelja nezaposlena	66	24.3	Od 350 do 800 KM	107	39.3
Samo otac zaposlen	125	46.0	Od 800 do 2000 KM	98	36.0
Samo majka zaposlena	25	9.2	Iznad 2000 KM	17	6.3
Ukupno	272	100.0		272	100.0

Kad je riječ o nivou obrazovanja roditelja, dominira srednje obrazovanje kod oba roditelja (59,2% majki i 63,6% očeva). Značajno je veći procent majki koje imaju završenu samo osnovnu školu (31,3%), u poređenju s očevima kojih je 14% s tim nivoom obrazovanja. Viši procent očeva (21,3%) također ima završen fakultet, nego majki (9,2%).

3.2. Instrumenti

Primijenjeni upitnik sastojao se od:

- Sociodemografskog upitnika, koji je obuhvatio spol, dob, razred, tip škole, kompletnost porodice, nivo obrazovanja i radni status roditelja, prosječna mjesečna primanja porodice kao indikator socioekonomskog statusa, vrijeme provedeno dnevno u razgovoru s roditeljima, uključenost u školske i vanškolske aktivnosti)
- Skala percepcije obiteljskih odnosa (SPOO, Macuka, 2004; u

Lacković-Grgin, 2004) koja se sastoji od 25 čestica. 15 čestica mjeri emocionalnu dimenziju roditeljskog ponašanja, dok 10 mjeri dimenziju kontrole. Svaka od čestica procjenjuje se na skali od 1 do 3 za oba roditelja posebno (1-netačno, 2-djelimično tačno, 3-tačno). Rezultati na obje subskale se računaju kao sume određenih čestica, od kojih se neke obrnuto boduju. Faktorska analiza ukazuje da ova skala uistinu zahvata dva navedena latentna faktora. Psihometrijska svojstva skale su zadovoljavajuća (Cronbach α za subskalu emocionalnosti iznosi od 0.84 do 0.85, a za subskalu kontrole od 0.75 do 0.78, na izvornom hrvatskom uzorku učenika petih razreda osnovne škole do četvrtih razreda srednje škole), na osnovu čega se preporučuje njena dalja upotreba.

- Prosjek ocjena sa polugodišta tekuće školske godine

3.3. Postupak

Ispitanicima su upitnici podijeljeni u toku nastave nakon što je istraživač predstavio ciljeve istraživanja, dao osnovna uputstva, te bio dostupan za dodatna pojašnjenja. Sudjelovanje u istraživanju je bilo na dobrovoljnoj osnovi i anonimno. Ispitanicima je naglašeno da u bilo kojem momentu mogu odustati od sudjelovanja, te da se podaci prikupljaju u naučno-istraživačke svrhe, a o rezultatima istraživanja se mogu informisati kontaktiranjem istraživača.

4. Rezultati i diskusija

Psihometrijska svojstva Skale percepcije obiteljskih odnosa (SPOO) su provjerena, te se ista pokazala pouzdanom, sa Cronbach α koeficijentom koji je iznosio između 0.73 i 0.85.

Tabela 2 sumira *item-total* pokazatelje i Cronbach α za subskalu emocionalnosti za oba roditelja. Tabela 3. sumira iste pokazatelje i za subskalu kontrole za oba roditelja.

Tabela 2. *Item-total* pokazatelji za subskalu emocionalnosti

Tvrdnja	OTAC		MAJKA	
	Korigirana item-total korelacija	Cronbachov α bez itema	Korigirana item-total korelacija	Cronbachov α bez itema
Ne izvine mi se kada nepravedno postupi prema meni.*	.433	.841	.387	.837
Ne pokazuje mi da me voli.*	.572	.832	.463	.832

Tvrđnja	OTAC		MAJKA	
	Korigirana item-total korelacija	Cronbachov α bez itema	Korigirana item-total korelacija	Cronbachov α bez itema
Imam osjećaj kao da me ne primjećuje.*	.535	.835	.518	.830
Nije uz mene kad mi je potrebna/an.*	.593	.831	.546	.828
Često kaže da nema vremena razgovarati sa mnom kada je/ga trebam.*	.503	.836	.451	.833
Ne zanima je/ga koje probleme ja imam*	.541	.835	.572	.827
Rijetko me poljubi.*	.434	.841	.466	.832
Rijetko mi se nasmiješi.*	.497	.836	.546	.827
Pruž mi sigurnost.	.440	.840	.397	.835
Utješi me kad sam tužan/na.	.498	.836	.508	.829
Potiče me da pričam o stvarima koje su meni važne.	.485	.837	.497	.830
Prihvata moje greške.	.378	.843	.373	.838
Mogu pričati s njom/njim o intimnim stvarima.	.308	.847	.508	.829
Ohrabruje me da uspijem u drugim aktivnostima izvan škole.	.506	.836	.466	.832
Ja i moja majka/otac imamo iskren odnos	.499	.836	.439	.834

*obrnuto bodovane tvrdnje

Dobiveni podaci ukazuju na to da se isključivanjem nijedne od postojećih tvrdnji ne bi doprinijelo povećanju pouzdanosti.

Tabela 3. Item-total pokazatelji za subskalu kontrole za oba roditelja

Tvrđnja	OTAC		MAJKA	
	Korigirana item-total korelacija	Cronbachov α bez itema	Korigirana item-total korelacija	Cronbachov α bez itema
Često više na mene.	.540	.692	.360	.725
Često mi "drži predavanja" kako se trebam ponašati.	.284	.729	.323	.730
Omalovažava me kad učinim nešto pogrešno.	.462	.703	.469	.710
Pretjerano me kritikuje.	.349	.727	.547	.694
Stalno me ispituje.	.243	.735	.414	.717
Ismijava me pred drugima.	.382	.720	.343	.731
Prijeti da će mi nešto učiniti.	.516	.704	.409	.721
Kada pogriješim kažnjava me šutnjom.	.309	.726	.216	.748
Često me ucjenjuje ako se ne držim njenih/njegovih pravila ponašanja.	.522	.691	.528	.698
Upoređuje me s drugom djecom.	.504	.693	.475	.706

Kako bismo proveli dalje statističke analize, provjerena je normalnost distribucija osnovnih varijabli. Primijenjen je kriterij odnosa skjunisa i njegove standardne pogreške (Tabela 4). Skorovi

na subskali emocionalnosti su negativno asimetrični (roditelji su procijenjeni više emocionalnima nego što bismo očekivali), dok su skorovi na subskali kontrole pozitivno asimetrični (ukazujući

na to da su roditelji procijenjeni manje kontrolišućima nego što bismo očekivali). S obzirom na narušenu normalnost podataka, u daljoj obradi podataka korišteni su neparametrijski statistički postupci.

Tabela 4. Skjunis subskala

	N	Skjunis	Std. pogreška skjunisa
Emocionalnost Majka	266	-1.406	.149
Emocionalnost Otac	251	-1.014	.154
Kontrola Majka	269	.604	.149
Kontrola Otac	251	.643	.154

Korelacije među subskalama su stoga izračunate korištenjem Spearmanovog rho koeficijenta, koji se pokazao statistički značajnim na nivou $p < 0.01$ (Tabela 5).

Tabela 5. Spearmanov rho između subskala emocionalnosti i kontrole

			Emocionalnost Majka	Emocionalnost Otac	Kontrola Majka	Kontrola Otac
Spearmanov rho	Emocionalnost Majka	Koeficijent korelacije	1.000	.613**	-.497**	-.349**
		Značajnost (dvosmjerna)	.	.000	.000	.000
		N	266	245	266	245
	Emocionalnost Otac	Koeficijent korelacije	.613**	1.000	-.386**	-.441**
		Značajnost (dvosmjerna)	.000	.	.000	.000
		N	245	251	248	251
	Kontrola Majka	Koeficijent korelacije	-.497**	-.386**	1.000	.661**
		Značajnost (dvosmjerna)	.000	.000	.	.000
		N	266	248	269	248
	Kontrola Otac	Koeficijent korelacije	-.349**	-.441**	.661**	1.000
		Značajnost (dvosmjerna)	.000	.000	.000	.
		N	245	251	248	251

** Korelacija je značajna na nivou 0.01 (dvosmjerna)

S obzirom na to da smo pretpostavili da će varijabla spola ispitanika biti značajan faktor u percepciji roditeljskog ponašanja, Mann-Whitneyevim testom

provjerene su navedene razlike (Tabela 6). Jedina ustanovljena razlika bila je u percepciji majčine emocionalnosti, koja je bila statistički značajno viša kod

muških ispitanika ($U=6531,50, p < 0,01$). Dakle, muški ispitanici procjenjivali su svoje majke značajno emocionalnijim od svojih vršnjakinja.

Tabela 6. Razlike u percepciji roditeljskog ponašanja između muških i ženskih ispitanika

Rangovi	Spol ispitanika	N	Srednji rang	Mann-Whitney U	Z	Asimp. značajnost
Emocionalnost Majka	Muški	103	115.41	6531.500	-3.058**	.002
	Ženski	163	144.93			
	Ukupno	266				
Emocionalnost Otac	Muški	101	134.66	6700.000	-1.554	.120
	Ženski	150	120.17			
	Ukupno	251				
Kontrola Majka	Muški	105	135.72	8534.000	-.123	.902
	Ženski	164	134.54			
	Ukupno	269				
Kontrola Otac	Muški	101	135.81	6584.000	-1.763	.078
	Ženski	150	119.39			
	Ukupno	251				

** Korelacija je značajna na nivou 0.01 (dvosmjerna)

Prva hipoteza koja se odnosila na korelaciju između percipiranih porodičnih odnosa i akademskog uspjeha adolescenata testirana je Spearmanovim koeficijentom korelacije za ispitanike oba spola (Tabela 7). Za razliku od očekivanog, nije ustanovljena statistički značajna korelacija između akademskog uspjeha i majčine emocionalnosti ($\rho=0,12$ kod djevojaka i $\rho=0,14$ kod mladića, oba $p>0,05$), niti očeve emocionalnosti ($\rho=0,09$ kod djevojaka i $\rho=0,16$ kod mladića, oba $p>0,05$). S druge strane, ustanovljena je statistički značajna negativna povezanost

akademskog uspjeha i kontrole oba roditelja, i kod ženskih i kod muških ispitanika ($\rho=-0,21$, i $\rho=-0,39$ za majke respektivno, te $\rho=-0,28$, i $\rho=-0,27$ za očeve respektivno, sve $p<0,01$). Dakle, prva hipoteza je potvrđena jedino u slučaju percipirane kontrole roditelja tj. što je roditeljsko ponašanje percipirano više kontrolišućim, to je slabiji školski uspjeh adolescenta, dok s druge strane percepcija emocionalnosti roditelja nije bila statistički značajno povezana sa školskim uspjehom. Iako bi bilo plauzibilno očekivati takvu povezanost, postoje studije koje također

nisu ustanovile takvu povezanost (npr. Sremić i Rijavec, 2010). Razumljivo, nivo kontrole manifestiran kroz ponašanja kao što su galama, prijatnje, ispitivanje, vršenje pritiska itd. ukazuje na nepogodnu klimu koja može inhibirati motivaciju za postignućem, iako kauzalnost ne može biti utemeljena ovom korelacionom studijom. Slične studije su pokazale da je kontrolirajuće roditeljstvo povezano sa slabijim kompetencijama i postignućem, u poređenju s roditeljskim ponašanjem koje podržava autonomiju (Gurland i Grolnick, 2005, Grolnick i Ryan, 1989).

Tabela 7. Spearmanov rho akademskog uspjeha i percipirane emocionalnosti i kontrole oba roditelja prema spolu ispitanika

		Emocionalnost Majka	Emocionalnost Otac	Kontrola Majka	Kontrola Otac
Prosječna ocjena-djevojke	Koeficijent korelacije	.121	.086	-.209**	-.284**
	Dvosmjerna značajnost	.138	.308	.009	.001
	N	153	142	154	142
Prosječna ocjena-mladići	Koeficijent korelacije	.145	.158	-.386**	-.272**
	Dvosmjerna značajnost	.155	.125	.000	.007
	N	98	96	100	96

** Korelacija je značajna na nivou 0.01 (dvosmjerna)

Zanimljivo, jedino se varijabla očeve emocionalnosti pokazala statistički značajno povezanom sa sudjelovanjem adolescentica u vanškolskim aktivnostima tj. aktivnim provođenjem slobodnog vremena (Tabela 8). Adolescentkinje uključene u vanškolske aktivnosti su svoje očeve opisivale statistički značajno emocionalnijim

nego njihove kolegice koje nisu uključene u iste ($U = 1685,5, p < 0,05$), što nije bio slučaj sa muškim ispitanicima ($U = 1095,5, p > 0,05$). Moguće interpretacije ovog nalaza mogle bi biti bazirane na utvrđenim razlikama u koreliranosti istog ponašanja oba roditelja sa određenim ponašanjima, kao što je uključivanje u vanškolske

aktivnosti, koje bismo mogli posmatrati kao mjeru svojevrstne inicijativnosti adolescenta za sudjelovanje u stvarnim, životnim aktivnostima. Istraživanja su već dokumentovala različite efekte istog roditeljskog ponašanja majki i očeva (naprimjer Rohner, 1998), te se u tom svjetlu tumači i ovaj nalaz.

Tabela 8. Mann-Whitneyev test razlika u percepciji roditeljskog ponašanja među adolescentima oba spola, na osnovu uključenosti u vanškolske aktivnosti

Rangovi	Uključenost u vanškolske aktivnosti	N	Srednji rang	Suma rangova	Mann-Whitney U	Z	Asimpt. značajnost (dvosmjerna)
Emocionalnost Majka	da	39	93.05	3629.00	1948.000	-1.773	.076
	ne	123	77.84	9574.00			
	ukupno	162					
Emocionalnost Otac	da	39	87.78	3423.50	1685.500	-2.057	.040*
	ne	111	71.18	7901.50			
	ukupno	150					
Kontrola Majka	da	40	82.34	3293.50	2446.500	-.052	.958
	ne	123	81.89	10072.50			
	ukupno	163					
Kontrola Otac	da	39	75.04	2926.50	2146.500	-.077	.938
	ne	111	75.66	8398.50			
	ukupno	150					

*. Korelacija je značajna na nivou 0.05 (dvosmjerna)

Analiziran je i tip škole (gimnazija ili srednja usmjerena škola) u odnosu na osnovne varijable, te je ustanovljeno da učenici stručnih škola percipiraju očeve statistički značajno više kontrolišućima u poređenju s kolegama iz gimnazija ($U = 5954.500, p < 0,01$), dok u odnosu s ostalim varijablama nisu ustanovljene razlike na bazi tipa škole.

Druga hipoteza se odnosila na povezanost određenih sociodemografskih varijabli s akademskim uspjehom. Prva pothipoteza se odnosila na očekivani bolji uspjeh kod ženskih ispitanika, a testirana je, s obzirom na karakteristike podataka Mann-Whitneyevim testom, koji je pokazao da se muški i ženski ispitanici zapravo ne razlikuju po akademskom

uspjehu mjerenom prosječnom ocjenom ($U=7086.500, p>0,05$). Osim toga, pretpostavili smo da će učenici iz kompletnih porodica pokazati bolji akademski uspjeh od svojih kolega iz porodica s jednim roditeljem. Vrijednost Mann-Whitneyevog testa između ove dvije grupe također nije bila statistički značajna ($U=1120.500, p>0,05$), čime se ni naša druga pothipoteza nije potvrdila. Ista analiza je napravljena između grupe mladih iz urbanih i ruralnih područja stanovanja, te je ustanovljeno da ne postoje statistički značajne razlike u školskom uspjehu ($U=7342, p>0,05$), čime je potvrđena naša treća pothipoteza.

Dakle, ne postoje statistički značajne razlike u školskom uspjehu između muških i ženskih ispitanika,

onih iz kompletnih porodica i porodica sa jednim roditeljem, te između učenika nastanjenih u urbanim i ruralnim područjima.

Četvrta pothipoteza odnosila se na pozitivnu koreliranost socioekonomskog statusa s akademskim uspjehom. Socioekonomski status (SES) se obično koncipira kroz mjesečni prihod porodice, nivo obrazovanja roditelja, zanimanje roditelja i socijalni status u zajednici, kao što su kontakti sa zajednicom, članstvo u nekim grupama i percepcija koju zajednica ima o porodici. S obzirom na nepovoljnu ekonomsku situaciju u našoj zemlji, osim mjesečnih prihoda porodice i nivoa obrazovanja roditelja, u izračun SES-a uzeta je i sama zaposlenost kao takva. Primijenivši ovaj model, SES je koncipiran kao indeks koji je

obuhvatio raspon između 0 i 1. Iako se radilo o normalno distribuiranoj varijabli, njegova korelacija s akademskim uspjehom (varijablom koja je odstupala od normalne distribucije), izračunata je putem Spearmanovog koeficijenta korelacije, koji je iznosio 0,17 ($p < 0,01$). Dakle, potvrđena je naša četvrta pothipoteza, što je viši

socioekonomski status adolescenata bolji je i njihov školski uspjeh. U dosadašnjim istraživanjima ovo je najkonzistentniji nalaz, čije se tumačenje temelji na postojanju materijalnih i kulturnih resursa roditelja (van Ejck i de Graaf, 1995). Kod nas je Hasanagić (2015) u svom istraživanju spremnosti djece za školu utvrdila da

socioekonomski status operacionaliziran kroz stepen obrazovanja oca statistički značajno pozitivno korelira s uspješnošću djeteta na testovima koji mjere spremnost za školu.

Peta pothipoteza se odnosila na vrijeme provedeno dnevno u komunikaciji s roditeljima, kao grubu mjeru roditeljske uključenosti (Tabela 9).

Tabela 9. Korelacija trajanja dnevnih razgovora sa roditeljima i školskog uspjeha

			Vrijeme provedeno u razgovoru s majkom	Vrijeme provedeno u razgovoru s ocem	Prosječna ocjena na polugodištu
Spearmanov rho	Vrijeme provedeno u razgovoru s majkom	Koeficijent korelacije	1.000	.602**	.103
		Dvosmjerna značajnost	.	.000	.103
		N	269	250	254
	Vrijeme provedeno u razgovoru s ocem	Koeficijent korelacije	.602**	1.000	.080
		Dvosmjerna značajnost	.000	.	.218
		N	250	253	240
	Prosječna ocjena na polugodištu	Koeficijent korelacije	.103	.080	1.000
		Dvosmjerna značajnost	.103	.218	.
		N	254	240	257

** Korelacija je značajna na nivou 0.01 (dvosmjerna)

Kao što se vidi, jedina statistički značajna povezanost je između vremena provedenog s majkom i vremena provedenog s ocem ($\rho = 0,60$, $p < 0,01$), koja je pozitivna, ukazujući na određene porodične navike komunikacije, ili barem takvu percepciju istih. Suprotno očekivanom, ovako operacionalizirana mjera, koja je u najvećoj mjeri zapravo subjektivna procjena samog adolescenta, nije se pokazala statistički značajno povezanom sa školskim uspjehom

($\rho = 0,103$ za majke, $\rho = 0,08$ za očeve, oba $p > 0,05$). Dodatni nedostatak ove operacionalizacije je što u obzir nije uzeta sama priroda razgovora i komunikacije s roditeljima, nego samo (procijenjeno) vrijeme kao najgrublja karakteristika.

Zanimljiv nalaz odnosi se i na razlike u percepciji emocionalnosti i kontrole majke i oca, što je predmet treće hipoteze (Tabela 10). Naime, Wilcoxonovim testom rangova ustanovljene su statistički značajne

razlike između njih. Majke su percipirane statistički značajno emocionalnijima nego očevi ($Z = -7,93$, $p < 0,01$), što je potvrdilo našu prvu pothipotezu.

S druge strane, suprotno očekivanom, majke su percipirane također i statistički značajno više kontrolišućima od očeva ($Z = -4,16$, $p < 0,01$), što može ukazivati na veću uključenost majki u odgoj, ili prosto veću prisutnost u kući u poređenju s očevima.

Tabela 10. Wilcoxonov test rangova za razlike u percipiranoj emocionalnosti i kontroli majke i oca

	N	Aritm. sredina	Wilcoxon signed ranks	Emocionalnost Otac-Emocionalnost Majka	Kontrola Otac-Kontrola Majka
Emocionalnost Otac	251	35.70			
Emocionalnost Majka	266	38.32	Z	-7.930	-4.159
Kontrola Otac	251	15.79	Asimp. značajnost (2-smjerna)	.000	.000
Kontrola Majka	269	16.67			

Dominantna vrijednost varijable vremena provedenog u razgovoru s majkom bila je kategorija "više od dva sata", a s ocem kategorija "između petnaest i šezdeset minuta". Wilcoxonov Z za ovu razliku iznosio je -9.421 ($p < 0,01$), potvrđujući time našu treću pothipotezu, ponovo pokazujući kroz ovaj grub

indikator veću uključenost majki u poređenju s očevima.

Zanimljivo, dodatna analiza putem Jonckheere-Terpstra testa rangiranih alternativa, pokazala je da postoji statistički značajan trend višeg medijana na dimenziji kontrole kod nižih nivoa obrazovanja majke (TJT=-2.234, $p < 0,05$). Dakle, kontrolišuće

ponašanje majki je češće što je njihov nivo obrazovanja manji. S obzirom da su podaci o nivou obrazovanja objektivni, ovaj nalaz indirektno ukazuje na validnost mjere kontrole u roditeljskom ponašanju, koja ne predstavlja samo puku impresiju adolescenta. Isti trend nije uočen kad je riječ o očevima (Tabela 11).

Tabela 11. Trendovi medijana roditeljskog ponašanja sa nivoima obrazovanja roditelja

Jonckheere-Terpstra Test				
	Emocionalnost Otac	Kontrola Otac	Emocionalnost Majka	Kontrola Majka
Broja nivoa očevog/majčinog obrazovanja	6	6	6	6
N	251	251	266	269
Opaženi J-T	12656.000	11499.000	13381.500	11435.000
Srednji J-T	11696.500	11696.500	12729.000	13002.500
Std. Devijacija J-T	636.455	635.415	690.841	701.791
Std. J-T	1.508	-.311	.945	-2.234
Asimpt. Značajnost. (2-smjerna)	.132	.756	.345	.026

5. Zaključak

Rezultati ovog istraživanja ukazuju na neke zanimljive korelate roditeljskog ponašanja, tačnije percepcije

istog. Kao što smo i očekivali, veća izraženost kontrolirajućeg ponašanja (primjena pritiska, prijetnji, galama, itd.) kod oba roditelja bila je negativno

povezana sa školskim uspjehom mjerenim prosječnom ocjenom na polugodištu, dok se emocionalnost oba roditelja (podrška, iskazivanje

privrženosti, prihvatanja, pružanje sigurnosti, itd.) nije pokazala statistički značajno povezanom sa školskim uspjehom. Moguće je da sama toplina i podrška kao takve nisu bile dovoljno precizan prediktor akademskog postignuća, te da su roditeljska ponašanja koja uistinu ostvaruju utjecaj na motivaciju i uspjeh u školi vjerovatno specifičnija, poput podrške usmjerene na razvoj samostalnosti i izgradnju kompetencija. Također, operacionalizacija zavisne varijable – školskog uspjeha putem prosječne ocjene potencijalno je problematična jer ne uzima u obzir objektivno evidentne razlike u ocjenjivanju od škole do škole, koje nisu tretirane kao takve. U idealnom slučaju, podaci bazirani na rezultatima eksterne mature ili u svrhu samog istraživanja formuliranih objektivnih testova znanja, pružili bi pouzdaniju mjeru akademskog postignuća. Naravno, prosječna ocjena bila je najpraktičniji način operacionalizacije, ali s navedenim nedostacima. Vjerovatno bi

otklanjanje ovog nedostatka doprinijelo pouzdanijim nalazima.

Uključenost učenika u vanškolske aktivnosti kao mjera inicijative mladih osoba također je obuhvaćena ovim istraživanjem. Očevi adolescentkinja uključenih u takve aktivnosti (poput sportskih klubova, volontiranja, izviđača, umjetničkih grupa, itd) bili su percipirani više emocionalnim u poređenju s očevima neuključenih adolescentkinja, što može ukazivati na specifični doprinos očeve podrške u odnosu na majčinu. Jedina sociodemografska varijabla statistički značajno povezana s akademskim uspjehom bio je socioekonomski status. Učenici višeg socioekonomskog statusa pokazivali su i bolji uspjeh. Doprinos socioekonomskog statusa je višedimenzionalan, te obuhvata kako materijalni aspekt (pristup važnim resursima), tako i kulturalni aspekt (stimulacija od strane roditelja). Rađajući s mladima, profesionalci različitih profila trebaju imati na umu kako kompenzirati ove razlike i omogućiti

svim učenicima da napreduju uzimajući u obzir ove pozadinske okolinske faktore. Adolescenti su percipirali majke emocionalnijima od očeva što je očekivan nalaz, ali, suprotno našoj hipotezi baziranoj na tradicionalno autoritarnoj očinskoj figuri, i više kontrolišućim od očeva. Dalja eksploracija kontrolišućeg ponašanja majki ukazala je na njegovu povezanost s nižim nivoom obrazovanja, dok isti trend nije uočen kod očeva. Ovaj nalaz bi mogao ukazivati na karakterističan odgojni stil manje obrazovanih majki, što zahtijeva dodatnu analizu. Takve analize bi polučile zanimljive i praktično korisne smjernice za moguće preventivne programe usmjerene na zajednicu, a koji bi se ticali edukativnih programa poticajnog roditeljstva s akademskim ishodom. Iako korelaciona priroda ovog istraživanja onemogućava kauzalno tumačenje rezultata, ono pruža zanimljive smjernice daljnim sličnim studijama, koje tretiraju uvijek aktuelno pitanje školskog uspjeha.

Izvori i literatura

- Darling, N. i Sternberg, L. (1993). Parenting Style as Context: An Integrative Model. *Psychological Bulletin*, 113, 3, 487-496.
- Demi, F. i Lewis, K. (2010). White working class achievement: An ethnographic study of barriers to learning in schools. *Educational Studies*, 37(3), 245-264.
- Grolnick, W. S. i Ryan, R. M. (1989). Parent styles associated with children's self-regulation and competence in school. *Journal of Educational Psychology*, 81, 143-154.
- Gurland, S. i Grolnick, W. (2005). Perceived Threat, Controlling Parenting, and Children's Achievement Orientation. *Motivation and Emotion*, Vol. 29, No. 2, 103-121.
- Hasanagić, A. (2015). Socioeconomic Status of Parents and the Achievement of Children on Readiness for School Tests, *Epiphany: Journal of Transdisciplinary Studies*, Faculty of Arts and Social Sciences, Vol. 8, No. 1, 133-147.
- Jeynes, W.H. (2007). The Relationship Between Parental Involvement and Urban Secondary School Student Academic Achievement: A Meta-Analysis. *Urban Education*, 42, 1, 82-110.
- Lacković- Grgin, K. i sur. (2004). *Zbirka psihologijskih skala i upitnika*, Zadar: Filozofski fakultet.
- Laidra, K., Pullmann, H. i Allik, J. (2007). Personality and intelligence as predictors of academic achievement: A cross-sectional study from elementary to secondary school, *Personality and Individual Differences* 42, 441-451.
- Magnuson, K. i Berger, L.M. (2009). Family Structure States and Transitions: Associations With Children's Well-Being During Middle Childhood. *Journal of Marriage and Family*, 71, 3, 575-591.
- Peterson, G.W. i Rolling, B.C. (1987). Parent- child socialization. In M.B. Sussman and S.U. Steinmetz (Eds.), *Handbook of marriage and the family*, 471-507. New York: Plenum.
- Rohner, R.P. (1998). Father Love and Child Development: History and Current Evidence. *Current Directions in Psychological Science*, 7, 157-161.
- Sirin, S.R. (2005). Socioeconomic Status and Academic Achievement: A Meta-Analytic Review of Research, *Review of Educational Research*, 75,3,417-453.
- Sremić, I. i Rijavec, M. (2010). Povezanost percepcije majčinog i očevog roditeljskog ponašanja i školskog uspjeha kod učenika osnovne škole, *Odgojne znanosti*, vol. 12, br. 2, 347-360.
- van Ejck, K. i de Graaf, P. M. (1995) The Effects of Family Structure on the Educational Attainment of Siblings in Hungary, *European Sociological Review* vol. 11, no. 3, pp. 273 --292.

الموجز

تصور العلاقات الأسرية والتحصيل الدراسي عند المراهقين

مرسيحة يوسيتش

انلى حسناغيتش

يركز عدد كبير من الأبحاث على التحصيل الدراسي بسبب نتائجه العملية، وتشير تلك الأبحاث إلى ارتباطه بكثير من العوامل وإمكانية تحليله على عدة مستويات: الشخصي، والجماعي العام. إن الهدف الرئيس لهذه الدراسة هو استقصاء العلاقة بين الجانبين المميزين في سلوك الوالدين (العاطفة والتحكم) والتحصيل الدراسي عند المراهقين الذي يقاس بمعدل درجاتهم. كما يتم استقصاء علاقة المتغيرات الاجتماعية الديمغرافية مع تصور سلوك الأبوين والتحصيل الدراسي. وقد شملت الدراسة عينة مكونة من ٢٧٢ تلميذا في الثانوية (منهم ٦٦١ تلميذة) متوسط أعمارهم ٧١ سنة. وقد تم العثور على علاقة سلبية ذات دلالة إحصائية بين بعدي التحكم والتحصيل الدراسي. فكلما ارتفع مستوى التحكم في سلوك الوالدين، ضعف التحصيل الدراسي. ولم يتم العثور إحصائياً على صلة مؤثرة بين الجانب العاطفي عند الوالدين والتحصيل الدراسي عند المراهقين من كلا الجنسين. وقد أخبرت المراهقات المشاركات في نشاطات خارج المدرسة عن تعاطف أكبر عند آبائهن من قريباتهن اللاتي لا يشاركن بمثل تلك النشاطات. أما المتغيرات الاجتماعية الديمغرافية فقد ظهرت الصلة الإيجابية بالتحصيل الدراسي فقط عند الوضع الاجتماعي الاقتصادي. وأخبر التلاميذ بأنهم يقضون في الحديث مع أمهاتهم وقتاً أطول من الحديث مع آبائهم. كما تبين أن الأمهات أكثر عاطفية وتحكما من الآباء، مما يشير إلى مشاركة الأم في العملية التربوية أكثر من الأب. الكلمات الرئيسية: المراهقون، التحصيل الدراسي، سلوك الوالدين، العاطفة، التحكم، المتغيرات الاجتماعية الديمغرافية.

Summary

IMPACT OF FAMILY RELATIONS UPON ACADEMIC ACHIEVEMENT OF ADOLESCENTS

Mersiha Jusić, Anela Hasanagić

Academic achievement, due to its practical implications, is in focus of a great number of research works. Those are generally pointing to its connection to many factors and they reveal prospects of analysing these connections on various levels: personal, interpersonal and general. The main aim of this study however, is to observe the impact of a number of specific aspects of parents behaviour (emotionality and control) upon the academic achievement of adolescents operationalised through their average grades in school. The article also analyses the impact of socio-demographic variables along with perceived behaviour of parents upon academic achievement. A sample for the research analysis was comprised of 272 high-school students (166 of those being female), average age 17. Statistically significant negative correlation was recorded between the level of control and academic achievement. Thus, it shows that higher the controlling behaviour of parents lower the academic achievement of a student. However, no statistically significant connection was recorded between the level of emotionality of parents and academic achievement of students. Female adolescents participating in extracurricular activities have reported greater emotionality level in their fathers as compared to their peers who are not engaged in any extracurricular activities. Of socio-demographic variables only socio-economic status was recorded as having statistically significant positive impact upon academic achievement. Generally, students reported of more time spent in talking to mothers as compared to time spent in talking to fathers. Mothers were also perceived as more emotional and more controlling as compared to fathers. The last can be viewed as an indicator of traditional higher involvement of mothers in upbringing of children.

Key words: adolescents, academic achievement, parents' behaviour, emotionality, control, socio-demographic variables